

Juni 2013

Aktstycket

Medlemsblad från ArkivCentrum Örebro län

Omslaget

Omslaget till Aktstyckets sommarnummer är hämtat ur AB Lindbergs strå- och filthattfabrik i Örebro. På sidan 18 i denna tidning kan ni läsa mera om fabriken och dess grundare. Dessutom finns där fler fina bilder hämtade ur de produktkataloger från 1930- och 1940-talet som vi på ArkivCentrum har fått in under våren.

Omslagsbilden är från 1931.

Lokalhistorisk grundkurs

- för femtonde året i rad

För femtonde året i rad ges grundkursen *Lokalhistoria i Örebro län*. Det är liksom tidigare Lokalhistoriska sällskapet som anordnar den i samarbete med ArkivCentrum och det är en tvåterminskurs med Örebro län som utgångspunkt. Kursen inleds med en kronologisk genomgång från stenålder till vasatid.

Därefter samlas vi kring olika teman – agrarhistoria, bergshantering, militärväsende, folkrörelser, kvinnohistoria, emigration med mera.

Kursen startar den 2 september och sista anmälningssdag är den 23 augusti. Anmälan görs på: info@lokalhistoriska.se

ArkivCentrum Örebro län

Nikolaigatan 3
702 10 ÖREBRO
Tfn 019-611 29 00

E-post: arkivcentrum@arkivcentrum.se
www.arkivcentrum.se

Öppet måndag-fredag kl 8.30-17.00
samt sista lördagen i månaden (sept-maj)
kl 10.00-14.00.

Kvällsöppet tisdagar kl 17.00-20.00
(sept-maj)

Sommaröppet måndag-fredag kl 9.00-16.00
(jun-aug)

Aktstycket Redaktör och ansvarig utgivare
Andreas Jeppsson

ISSN 2001-2551

Årsmötet

Magnus Wetterholm bjöd på underhållning signerad Nils Ferlin ackompanjerad av Elizabeth Franzén på gitarr.

Den 9 april höll ArkivCentrum Örebro län årsmöte på Nora Stadshotell. Som vanligt var det en välbesökt tillställning. Årsmötesordförande var landstingsstyrelsens ordförande Marie-Louise Forsberg-Fransson. Ett sjuttioal deltagare var närvarande.

Efter årsmötesförhandlingarna blev det fika och musikalisk underhållning under rubriken "Vi tassar i fotspår av Nils Ferlin" framförd av skådespelaren, Stadra Sommarscens skapare och Norasonen Magnus Wetterholm, ackompanjerad av Elizabeth Franzén på gitarr.

Den bitterljuva kärlekens poet

BILDEN HÄMTAD UR FILMEN MIN LÄNGTAN ÄR EN FÄGEL AV GUNVOR OCH ROLF NORDIN

Fredagen den 11 mars 1892 publicerar Nerikes Allehanda dikten "Ja, ä så lessen" signerad Jeremias i Tröstlösa. Bakom den nya signaturen döljer sig den 24-årige NA-journalisten Levi Rickson.

Han kan stränga sin lyra också på rikssvenska ska det visa sig. Hans virtuosa närkingska vittnar om hans plats och stund på jorden. På svenska är han en europeisk diktare. I hans diktning glöder en svedd kärlekslängtan och grimaserar svartsjukans demoner.

Poeten Jeremias i Tröstlösa föds i svekets och svartsjukans tecken.

"Ja ä så lessen, så otäckt lessen, / min hjärteglädje ä förtvinad och vessen, / för ho, som ja ville ha / å som gav mej ja, / henne skulle en aen ta..."

Kärlekskvalen rasar i diktjaget som blåser upp sig till ett närkesmacho. Han utlovar tuffa tag mot den rike rivalen Lasse. Själv är han en fattiglapp men stark i arm och dansant.

"Men pängar, reverser å sedlar å slantar, / dä ä just ätter dä som flickera rantar."

Men ger han sig på Lasse blir Hon ledsen – och det vill han inte. Så tonar dikten ut i ett mörskt *mister-du-en-står-dig-tusen-åter* – med en återhållen snyftning i undertexten. Dansen och flickorna väntar. I diktens sista rader blommar dock längtan efter Henne igen.

"... Men sir ja åt vänster... å sir jag åt höger... / dä ä inga som har sånna klara öger."

Jeremias är en mästare på att med en språklig pisksnärt i sista strofen förändra känsloladdningen i en dikt.

Kärlekens narrspel

Kärleken i Tröstlösa är nästan aldrig besvarad. I varje fall är den lättflyktig.

De lyckliga stunderna är försumbara. I gestaltningen av kärlekens narrspel ljuder grundtonen av förgänglighet som mest skärande i Jeremias poesi.

"Anna Kristina tycker um Per, / Per, stackars pojke, ä gaern i Greta, / Greta i Adel är faselit kär, / Adel för Anners-Pers-Fia vill streta..."

Kärlekskarusellen snurrar snett och vint i "Käleken i Tröstlösa", en annan tidig dikt.

"Så borti krokas kan käleken gå, / i ställe för pussar han orsakar slängar, / i ställe för bröllop så bjuder han på / luggar blann piger å slagsmål blann drängar."

Dikten bryter lite på tyska. För i själva upplägget och i temat med den obesvarade kärleken anas inspiration från Heinrich Heines dikt "Ein Jüngling liebt ein Mädchen, die hat einen andern gewählt..."

En yngling älskar en flicka som har valt en annan. Titeln anspelar på en tragisk kärlekshistoria i Heines eget liv. Levi känner kanske igen sig som vi ska se.

Helvetiskt i Tröstlösa

Levi Rickson skapade den dystra signaturen med utgångspunkt från profeten Jeremias i Gamla Testamentets "Jeremia" – och i "Klagovisorna". Av tradition kopplad till profeten. Bibelns Jeremias har Guds uppdrag att varna folket i Juda rike för konsekvenserna av dess ogudaktighet och trolöshet. Hans raka och råa uttjuter har gett upphov till ordet "jeremiad" som finns på flera europeiska språk. Med grundbetydelsen "klagovisa eller klagan". Dock med lite olika bibetydelser och stilistisk valör.

Man kan tycka att det var att ta i av Levi att döpa sitt alter ego till Jeremias. Men det verkar som Levi Ricksons

1890-tal verkligen var tröstlöst. Trots att han var i sin ungdoms fagrade vår och hade landat ett fast journalistjobb på Nerikes Allehanda.

Av flera källor framgår att mörkret

sänkte sig i den unge journalistens inre. Han stryker över namnet Örebro på sitt brevpapper och skriver dit

Tröstlösa. Och han anförtrorde vännen Birger Mörner att han "hafver haft ett helvetiskt Tröstlösa inombords." Rune Ruhnbro skriver i sin monografi "Jeremias i Tröstlösa – Ord målaren från Almby" att Levi nyåret 1897 inte trodde sig om att kunna fortsätta sitt diktande. Och att Levi året därpå gick in i en depression.

Levi + Anna = sant?

Det finns en trolig orsak till Levi Ricksons mörka sinnesstämning under den här tiden. Hans kusin Anna Ericson gifte sig 1895 med friherren och juristen Nils Gustaf Otto

Djurklou, son till den berömde Hjalmar-sänkaren Nils Gabriel Djurklou.

Anna Ericson dök upp i ett oväntat sammanhang när musikern, kompositören och örebroaren Staffan

Ernestam

var på väg att klä Jeremias dikter i en ny musikalisk kostym. Därtill inspirerad av kollegan

Ingvar Karls-

son i det legendariska bandet Sven-Ingvars. Han ville att Staffan skulle ta en titt på Jeremias diktning för att se om det fanns några guldskor att hämta där till bandets repertoar. Det tog emot lite i början, berättar Staffan. För Jeremias ain't rock'n'roll. Men i mötet mellan gitarristen och diktaren uppstod ljuv musik i mängd. Jeremias Session Bands konserter och två cd har skapat ett sug efter den och Jeremias texter.

Vid komponerandet var Staffan Ernestam tvungen att ta reda på vem som ägde rättigheterna till Jeremias diktning. Äldre texter behöver alltid

Man kan tycka att det var att ta i av Levi att döpa sitt alter ego till Jeremias. Men det verkar som Levi Ricksons 1890-tal verkligen var tröstlöst.

BILDEN HÄMTAD UR FILMEN MIN LÅNGTAN ÄR EN FÄGEL AV GUNVOR OCH ROLF NORDIN

moderniseras. I Levis fall mycket litet eftersom hans tematik är tidlös. Det visade sig att en viss Nils Djurklou, bosatt i USA, äger rättigheterna.

Det blev grönt ljus för textbearbetning och på köpet fick Staffan en liten kärlekshistoria som kastar ett nytt ljus över Levis liv. "Jeremias och min farmor Anna Ericson, var kusiner. Deras mammor födda Erlandsson, var systrar. Anna var två år yngre än Jeremias. I min familj sades det alltid att Jeremias var förälskad i Anna, som var lärarinna i Örebro. Om kärleken var besvarad vet vi inte." Det skriver Nils Djurklou i ett e-brev.

Anna Djurklou avled några år före Levi som dog 1967, 99 år gammal. Det finns belägg för att Levi hade brevkontakt med Anna ända till hennes död. När hon var borta testamenterade han rättigheterna till sitt livsverk till Annas son, Nils Gustav Salomon Djurklou, vars enda barn Nils fick överta dem. Det är han som har skickat bilden på Anna.

SERENAD

*Kom i drömmen!
Kom i en drömostig som går
fram mellan sommarens blommaande rosensnår!
Där bland rosorna vill jag dig möta igen,
stjärnögd, roseninramad, o, rosenvän.
Kom i drömmen!*

*Kom i drömmen!
Kom en minut, en sekund
för att ljuvlighet skänka åt drömmarens blund!
Drömmen bleve så vacker om du vore där,
leende, mjuk, graciös, o, hjärtanskär.
Kom i drömmen!*

*Kom i drömmen!
Eljest blir natten så lång.
Du i drömmen - och drömmen är som en sång
sjungen i skymningen sakta, då dagen dör,
innan natten sin stjärnsådd i rymden strör.
Kom i drömmen!*

"Jag jäklas med melodin till en serenad och den (melodin) vill inte stadga sig", skriver Jeremias i ett brev till Magda Engelbrektsen 1937. Serenads text är inte publicerad i hans diktböcker utan i tidningsform. Karin Wistrand sjunger den på Jeremias Sessions Bands första skiva Trastland i Staffans Ernestams tonsättning och redigering.

Förtegen ungtkarl

I Jeremiasland är kärleken ett tragikomiskt spektakel oavsett om den tänder hjärtan i herrgård eller koja. Jeremias diktar i alla känslolägen och rör sig upp och ner i stilregistret. Här finns kärlekslängtan och kärlekssorg. Bittra svekutgjutelser och ömsinta betraktelser. Där lockar Tattare-Emma, Beatrice, Mörka Mirjam, Majken och en sommarvän med bruna flätor. Dalman och Skogman och en-öge August och fijolspele-Kalle lurar på varandra i kampen om den sköna.

Jeremias blandar bondkomik och folkvisans vemod. Och plötsligt kan det dyka upp en vass men ändå subtil grymhet. Som i

dikterna om Colombine och Pierrot där han sätter Commedia dell'Artes persongalleri i spel.

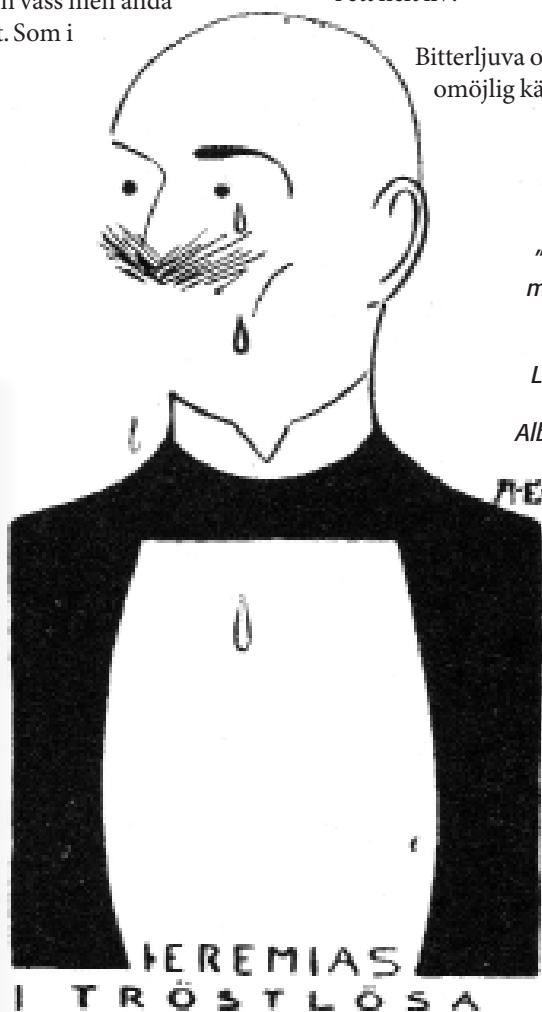
Levi Rickson själv var en förtegen ungtkarl omgiven av en mängd kvinnor. Det vittnar bevarade korrespondenser om. En kavaljer och gentleman som aldrig uppdaterade sin status på facebook vad gäller kärlek och erotik. "Att fånga hans innersta jag är som att famla efter en fjäril bland markens blommor", skriver NA-kollegan och mångåriga vännen Karl S Karlsson med signaturen Kååå.

Vad skrev Anna och Levi till varandra i ett helt liv?

Bitterljuva ord om en omöjlig kärlek?

Dixie Ericson

"Den gråtande melankolikern."
En teckning föreställande Levi Rickson av vännen Albert Engström.

DIXIE ERICSON författare, frilansjournalist och tidigare kulturchef och ledarskribent på Nerikes Allehanda som nu forskar om Jeremias i Tröstlösa. Dixie sitter även med i ArkivCentrums styrelse.

Från pinnstolen i kammaren till 40 ambassader

UR KLAESSONS MÖBLERS ARKIV

Ur arkivens djupa skattkistor växte sannsagan om ett världsföretag fram

Bilden är från 1908. En liten och bestämd man i vit hatt står i grönskan tillsammans med sin arbetsstyrka. Det är sex vuxna snickare, och framför några lärlingar.

Mannen i den vita hatten heter Aron Klaesson och är möbelfabrikör i Fjugesta. Bilden finns i ArkivCentrums arkiv i Örebro. Den blev en viktig pusselbit när jag skrivit en reportagebok om hur Klaessons i Fjugesta kom att möblera världen.

Hos ArkivCentrum fann jag också färglagda teckningar om hur Klaessons arkitekter under 1940-talet lanserade en av den tidens stora produkter, inredningar till landets konditorier och kaféer. De som var mötesplatser i en tid då 44 procent av befolkningen levde i ett rum och kök.

Sagan om Klaessons börjar i kammaren hemma hos mamman 1886 där Aron Klaesson tillverkade sina första möbler till kamraten Gustaf Larsson i Brånsta som skulle gifta sig. Då anade ingen att Klaessons Möbler skulle bli ett varumärke som satte orten Fjugesta på den stora kartan.

Men det handlar om mer än möbler.

Aron Klaesson var också samhällsbyggaren som runt 1900-talet lade grunden till Fjugesta. Hans barn och barnbarn tillverkade sedan möbler som gav samhällets byggnader ett värdigt innehåll.

Stil o. kvalitet

Aron Klaesson insåg att skulle möbelfabriken klara konkurrensen krävdes de allra skickligaste snickare och hantverkare. Redan i mammas kammare hade han anställt unga pojkar som lärlingar. Företaget blev från starten ett universitet i stil och kvalitet. En utbildningstradition som sedan fortsatte under generationer.

År 1938 hade företaget runt 150

anställda. Egna möbelaaffärer startades i Örebro, Nora, Kumla, Askersund, Degerfors och Karlstad. Klaessons framgångar byggde på duktiga och lojala yrkesarbetare samt en ägarfamilj med moderna idéer och en stark drivkraft. Här fanns också ett viktigt socialt inslag. Ett exempel är hur Klaessons under 1940-talet var med att skapa sociala mötesplatser. Företagets stora genombrott i Sverige var inredningen av Folkets Hus i Göteborg.

Idégivare till boken är Håkan Agartsson, lantbrukare och entreprenör vid Sannabadet som ville att invånarna i Västernärke ska känna stolthet över en industriepok som var,

men inte längre finns. Lekebergs Sparbank nappade på förslaget. Boken om hur Klaessons i Fjugesta möblerade världen ingår i Lekeberg Sparbanks 110-års jubileum.

Carl Malmsten

Att Klaessons Möbler var stora kände jag till, men inte att de var så stora. Det ansågs vara en av Sveriges två finaste möbelfabriker. Sveriges mest namnkunniga arkitekter samarbetade med det, som Carl Malmsten, Ivar Tengbom, Peter Celsing, Astrid Sampe, Björn Hultén, Jack Ränge och Olle Anderson. Klaessons styrdes av en helhetsyn – där det handlade om mer än möbler. Ytterst gällde det att på ett värdigt sätt att också inreda ett socialt samhälle.

Med Carl Malmsten, som anses vara en av Sveriges främsta formgivare inledde Klaesson ett samarbete när Örebro läns museum började bygga i slutet av 1940-talet. Malmsten ritade inredningen – Klaessons tillverkade stolar, bord, taburetter, disk till vaktmästaren och talarstolar.

Carl Malmsten ritade också en matta till entrén som han kallade Staden. Eva Klaesson Lindeblad, sondotter till grundaren Aron Klaesson, som utbildade sig inom textil och vävnader hos legendariska Elsa Gullberg, vävde mattan.

Klaessons Möbler startade 1946 ett eget väveri vid Nygatan i Örebro. Det förestods av Eva Klaesson. Hon ansvarade också för de textilavdelningar som fanns i Klaesson Möblers affärskedja.

40 svenska ambassader

Klaessons fick ansvar för att tillverka formgivarnas specialdesignade möbler när det moderna Sverige byggdes under början av 1970-talet. Det var Riksbanken, riksdagen, Rosenbad, inreda 40 svenska ambassader, samt lyxhotell ute i världen. Hos kungaparet och i den japanska kejsarfamiljen finns det exklusiva matsalsbord som Klaessons tillverkade för de svenska ambassaderna.

Hela tiden var det stil och kvalitet som gällde. Klaessons Möblers framgångar vilade på en lokal yrkeskunskap och ett familjeföretag som tog kraft ur den hantverkstradition som rotades av nunnorna vid Riseberga kloster.

Kinnarps köpte 2004 Klaessons Möbler och 1 april 2005 lades fabriken i Fjugesta ned. Hösten 2008 upphörde de att använda varumärket Klaessons.

Tack vare arkiven

Som författare har det varit oerhört stimulerande att få skriva reportageboken om Klaessons. Det har varit att beträda jungfrulig mark, eftersom företagets storhet varit okänd för allmänheten – och kanske även för många anställda.

Men det har också gett mig insikten av hur viktigt det är med att skapa arkiv och att vårda historiska

dokument. Det svåra med att skriva om Klaessons Möbler var att jag inte fick del av källmaterialet. När Kinnarps köpte Klaessons och lade ned den anrika produktionen tog Kinnarps med sig Klaessons unika arkiv med bilder, skisser, ritningar och alla dokument. De har stått ouppackade på en vind i Skillingaryd.

Nu blev det ändå en bild- och faktabok om den framgångsrika möbeldynastin Klaessons. Tack vare Arkiv-Centrum's handlingar, Västernärkes hembygdsförenings arkiv, Örebro stadsarkiv och genom att Örebro läns museum tagit hand om Örebro-Kurirens bildarkiv. Tillsammans med familjen Klaessons handlingar, de anställdas berättelser och bilder gick det att i 152 sidor kartlägga Klaessons ide. För det är jag oerhört tacksam.

Rolf Jansson

ROLF JANSSON författare och tidigare chefredaktör på Örebro-Kuriren, som skrivit boken *Stil o. kvalitet. När Klaessons möblerade världen* om Fjugestaföretaget Klaessons Möbler.

UR KLAESSONS MÖBLERS ARKIV

FOTO: SOPHIE JANSSON. UR KLAESSONS MÖBLERS ARKIV

UR ÖREBRO STADSARKIVS BILDARKIV

– en epok har gått i graven

I slutet av mars i år stängde varuhuset Coop Forum i Lillån, strax norr om Örebro, igen sina portar. Besvikelsen att varuhuset stängde blev stor för många i Örebro län, och även för en hel del utanför länet. För de närboende försämrades situationen i och med att man var tvungen att åka längre för att göra sina inköp. Men för många handlade det om nostalgi, det var det en epok som gick i graven.

På hösten 1962 öppnade Wessels stormarknad i Malmö. Det var då Skandinavians första och Europas andra stormarknad av den typen. Unikt för tiden var att man då inriktade sig på en bilburen kundkrets. På billig tomtmark en bit utanför staden och med en starkt rationaliserad varuhantering kunde man nu konkurrera om kunder på ett helt nytt sätt. Succén var ett faktum. På öppningsdagen var det så fullt i varuhuset att kassorna blev helt blockerade och både kunder och kassörskor svimmade i trängseln. Enligt pressen fick ambulanserna köra skytteltrafik mellan varuhuset och Malmö sjukhus.

Wessels öppnar i Lillån

Den 15 september 1967 öppnade Wessels en, med den tidens mått, gigantisk

stormarknad i Lillån strax norr om Örebro. Med en säljhall på 9 000 kvadratmeter, 26 kassor och 2 500 gratis parkeringsplatser var det ett av de största varuhusen i Sverige. Utanför entrén lockade man dessutom med både tombola och karuseller, inne i varuhuset fanns det restaurang med plats för 250 personer.

Kontroversiella

Wessels var på sin tid både nyskapande och kontroversiella. Bland annat tånjde de på gränserna i avseende på öppettider. Måndagar, torsdagar och fredagar hade de öppet ända fram till 20.00 istället för till 18.00 som var det

brukliga. I en tidningsartikel från 1968 förfas sig framför allt facket över tilltaget att ha så mycket öppet på obekvämlig arbetstid, men även köpmanna-

föreningar och företagarföreningar såg med skepsis på dessa nya idéer om öppethållande. Men Wessels ledning motiverar det hela med att hälften av företagets omsättning ligger på dessa timmar samt de tre timmar mellan 12.00–15.00 som man har öppet på lördagar. Det är dessutom till fördel för kunderna som hinner åka hem från jobbet, äta i lugn och ro och sedan åka till stormarknaden och ta god tid på sig på att handla.

Stängt på julafton

Inför julen 1970 låter varuhuschef, Gunnar Wulf, personalen själva välja om de vill jobba söndagen innan jul eller på julafton. Personalen valde att vara lediga på julafton och Wessels blir första varuhus i landet som håller stängt på julafton. Så förutom på skyltsöndagen som affärerna inne i Örebro hade tillåtits att ha öppet skulle de dessutom ha öppet ytterligare en söndag i december.

Wessels mer generösa öppettider förändrar situationen för de övriga handlarna i Örebro. Domus går bland

annat ut med enkäter i olika områden i Örebro och frågar de boende om de vill att butikerna skall ha öppet längre på kvällarna.

Söndagsöppet

Några år senare, 1972, skapar Wessels rubriker återigen när de som första affär i länet inför söndagsöppet under samtliga söndagar. Fackförbundet Handels går

i taket och demonstrerar utanför affären. Man menar att

öppethållande på söndagarna är ett hot mot att deras medlemmar skall kunna få ha en vettig fritid och att det var fullt tillräckligt med att de gick med på att ha kvällsöppet. ”Vi har gått med på att jobba kvällstid så att de som inte kan handla på dagarna får den möjligheten, men söndagsöppet anser vi helt meningslöst. Det finns inget behov.”

Det har hänt en del på de senaste 40 åren. Idag är vi bortskämda med

”...men söndagsöppet anser vi helt meningslöst. Det finns inget behov.”

generösa öppettider och de flesta stora matvaruhus har öppet från tidigt på morgonen till sent på kvällen under årets alla dagar.

Utflyktsmål

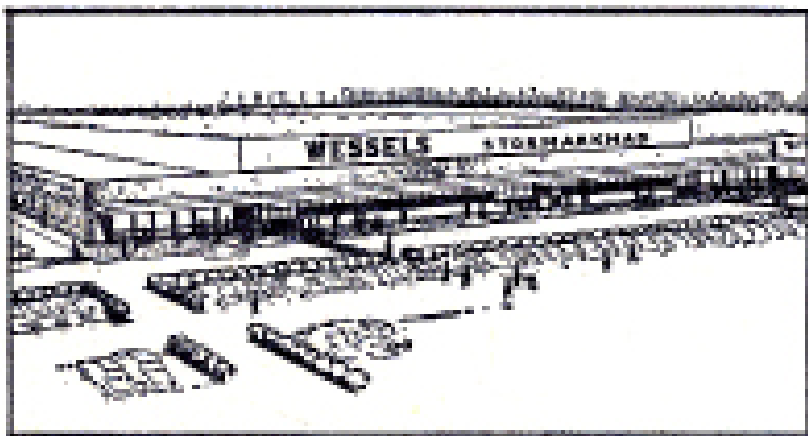
Wessels var något nytt och märkvärdigt när det etablerade sig i Lillån, människor från hela mellansverige åkte på *utflykt* till det stora varuhuset.

Många man talar med idag har sina egna minnen från utflykterna till Wessels, hur man åkte dit med familjen,

storhandlade och åt i restaurangen, närapå som ett heldagsnöje.

Många örebroare kallade varuhuset långt fram i tiden för Wessels och en del kallar det alltjämt för det, trots att det via ändrade ägarförhållanden bytte namn först på 1970-talet och sedan på 1990-talet.

Andreas Jeppsson

Bilden ovan är tagen ur annons för Wessels vid dess öppnande 1967.

WESSELS startade 1911 i Malmö som en filial till *Magasin du Nord* i Köpenhamn under namnet *Th. Wessel & Wett*. År 1925 övertogs varuhuset av svenska AB Wessels i Malmö. Den 19 oktober 1962 flyttades verksamheten till den nybyggda stormarknaden i Jägersro, strax utanför Malmö. År 1977 gick de samman med varuhuskedjan *Bra stormarknad* under namnet *B & W*. År 1992 förvärvades *B & W* av *Kooperativa Förbundet* (KF).

Det gamla Wesselsvaruhuset i Lillån står nu tomt och öde. Vilken verksamhet som kommer att etablera sig här får framtiden utvisa.

FOTO: ANDREAS JEPSSON

”Läcka kommer på farkosten”

– när riksarkivet höll på att gå under i Hjälmarén

I sommar är det exakt 300 år sedan det svenska riksarkivet flyttades från Stockholm till Örebro slott. Flytten gjordes för att i en orolig tid rädda rikets värdefullaste handlingar.

Men att flytta arkiv innebär också alltid stora risker. Denna arkivflytt för trehundra år sedan kunde ha slutat med katastrof och att riksarkivet blivit liggandes på Hjälmaréns botten.

Våren 1713 såg det mycket mörkt ut för Sverige. Det krig som senare kom att kallas stora nordiska kriget hade pågått i 13 år. Framgångarna i början av kriget hade förbytts mot en rad motgångar. En hel svensk armé om drygt 20.000 man hade gått förlorad vid Poltava 1709, de baltiska provinserna hade förlorats 1710 och större delen av de finska landskapen översvämmades av ryssarna under våren 1713. En andra svensk armé om drygt 10.000 man hade kapitulerat för danskarna vid

Tönningen i början av maj 1713 och svenska Pommern befann sig under belägring. Till detta tillkom att landet drabbats hårt av pesten 1710–1711 och att rikets enväldige kung under flera år försökt styra landet från det avlägsna Bender i nuvarande Moldavien. En av få framgångar var att man våren 1710 lyckats förhindra ett danskt återtagande av Skånelandskapen, men hotet från dansken var även efter det högst påtagligt.

I Stockholm började man nu så sakta inse att ett ryskt angrepp till och med mot huvudstaden

var fullt möjligt. En av de oroliga var den högste ansvarige för rikets arkiv, arkivsekreteraren Elias Palm skiöld. I färskt minne fanns ännu slottsbranden i maj 1697 då stora delar av det svenska riksarkivet blev lågornas rov. Risken var nu stor att rikets arkiv återigen skulle hotas av elden. Redan under hösten 1710 försökte

Arx Regia

Palmskiöld förmå kanslikollegiet att inköpa tio dussin säckar för att i händelse av ett angrepp kunna bortföra de viktigaste handlingarna. Några säckar blev dock aldrig inköpta, och även de påföljande åren talade den enträgne arkivsekreteraren Palmskiöld för döva öron.

Men i början av 1713 verkade de kungliga råden i senaten ha tröttnat på Palmskiöld och hans återkommande begäran om att flytta riksarkivet från Stockholm. Sannolikt ansåg man att kostnaden för flytten var en onödig utgift, speciellt i det katastrofala ekonomiska läget landet befann sig i. Men arkivsekreteraren tyckte att några hundra daler var en obetydlig utgift i jämförelse med ”den irreparabla förlust af omistliga handlingar” som man annars riskerade.

I allsom största hemlighet

Den 25 mars 1713 beslöt den kungliga senaten att 300 daler silvermynt skulle utbetalas för att bekosta en flytt av arkivet. Palmskiöld fick också uppdraget att ansvara för flytten, men att det skulle ske ”i allsom största

hemlighet och tysthet” så att man inte skulle förorsaka någon panikstämmning i huvudstaden.

I senatens beslut sägs inget om vart arkivet skulle föras, men meningen var att det skulle föras till Örebro slott. Hemlighetshållandet var dock så omfattande att man inte ens i skrivelsen till landshövding Salomon Cronhielm i Örebro talade om att det var rikets arkiv som skulle föras till slottet i Örebro utan bara ”ett part kistor med beklädnings- och andre monderings-sorter, samt andra angelägne saker”. Däremot var man noga med att poängtera att kistorna skulle förvaras uti de bästa och säkraste valven och att så länge de står där skulle ”flitig wakt om dem hafwas” samt ”det de hwarken genom eld, wätska eller äliest någon skada taga”.

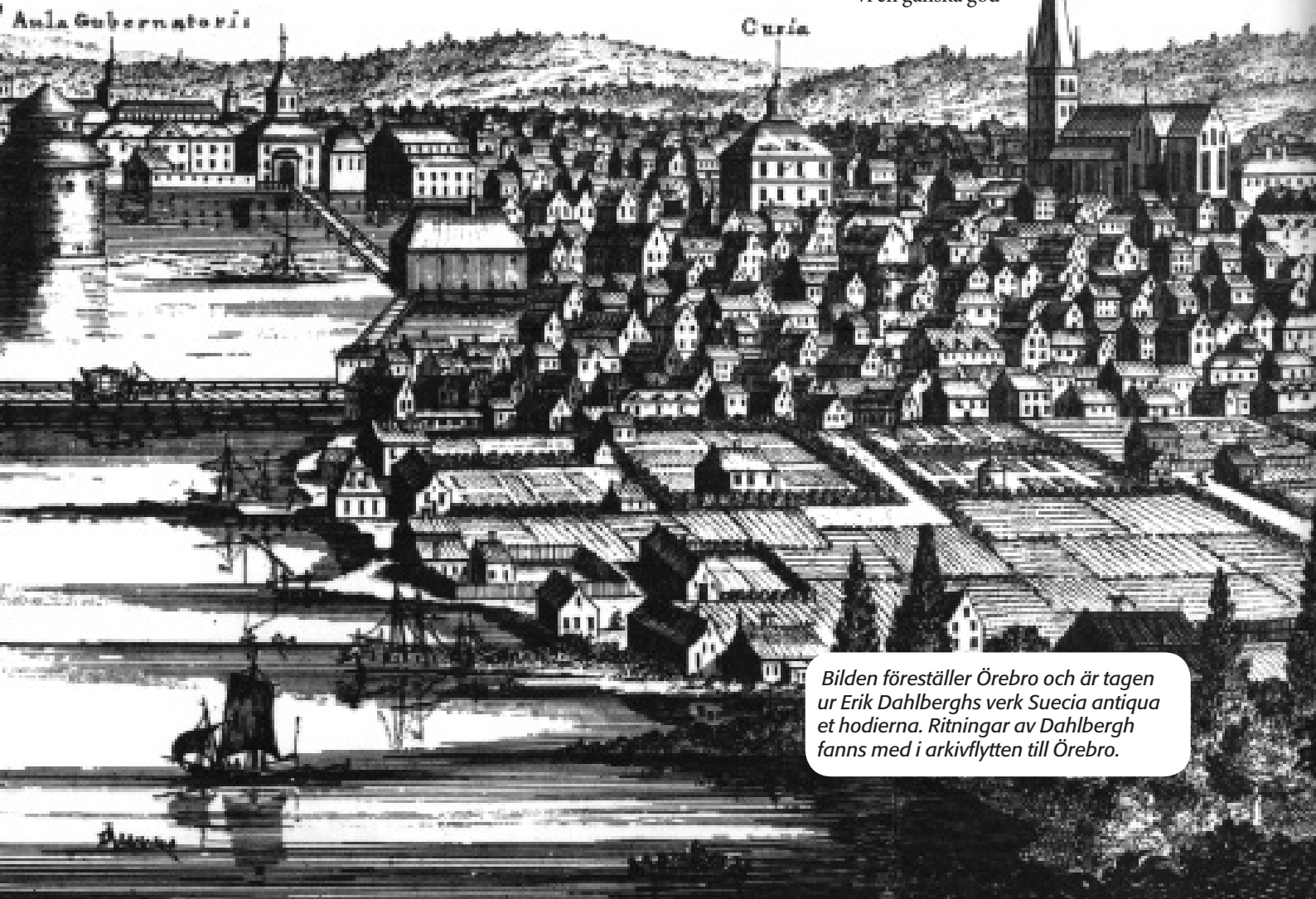
Drakes resejournal

Nu när pengar fanns började man förbereda för transporten. Kistor anskaffades och aktuarien Helin började packa ned de handlingar som ansågs mest angelägna. Helin insjuknade dock och i början av juni förordnade

kanslikollegiet en magister Anders Drake till extra biträde i riksarkivet och som närmast ansvarig för transporten till Örebro. Och det är tack vare att denne Drake skrev en utförlig journal om sina umbäranden med arkivflytten som vi i detalj känner till vad som sedan hände.

Den 3 juni återupptog Anders Drake arbetet med att packa ned arkivhandlingar i kistorna och redan dagen därpå påbörjades ilastningen av de fullpackade kistorna på den förhyrda farkosten. Även om det alltså inte var hela riksarkivet som skulle flyttas var det frågan om en betydande mängd inbundna böcker och handskrifter. Sammanlagt förde man ombord 60 numrerade kistor av normal storlek med hänglås, 10 stora och igenspikade kistor och 13 små men tunga kistor eller bokskrin.

Vilka handlingar var det då som man ansåg vara så viktiga att de skulle föras i säkerhet till Örebro slott? Tack vare en bevarad förteckning har vi en ganska god

Bilden föreställer Örebro och är tagen ur Erik Dahlberghs verk *Suecia antiqua et hodierna*. Ritningar av Dahlbergh fanns med i arkivflytten till Örebro.

bild av vad man packat ned i kistorna. Störst plats tog riksregistraturet, dvs alla kopior av skrivelser som utgått från det kungliga kansliet från 1523 fram till och med 1700. Hela 17 av de numrerade kistorna var fyllda med dessa skrivelser. Därefter kommer 13 kistor som innehöll traktater och avtal, skrivelser från diplomater och andra handlingar rörande förhållanden med andra länder. Vidare var fyra kistor fyllda med rådsprotokollen från kung Gustafs tid fram till och med år 1708 och fyra andra kistor innehöll riksdagshandlingar från 1500-talet fram till och med 1697. I övrigt innehöll kistorna framförallt skrivelser och handlingar från rådet, diverse kollegier, landshövdingar och guvernörer.

Arkivet lämnar Stockholm

Klockan fem om aftonen tisdagen den 16 juni 1713 hissades segel och skeppet med den så värdefulla lasten lämnade i all hemlighet hamnen i Stockholm. Färden gick med svag vind västerut så att man vid niotiden på kvällen hade nått Kungshatt. Morgonen därpå vid tretiden passerade man Slagsta herrgård. Under dagen gick färden med svag vind sakta framåt så att man vid elvatiden på kvällen var framme vid Stallarholmen. Klockan sju om morgonen passerade man Strängnäs och när man vid tvåtiden kom ut på Granfjärden möttes man av stark motvind och ett "grymt regn" varför man blev liggandes stilla till kvällen då Granfjärden kunde passeras och man kunde gå in i Blacken. Under natten nåddes Torshälla huvud, men då blev det åter vindstilla och skeppet blev liggandes stilla till halv åtta på aftonen då en skarp sydostlig vind tilltog. Tillsammans med några andra skepp låg man för ankar och väntade ut åskovädret. Klockan två på natten den 20 juni lättade man ankar, men sjömörkret och dimman var så stark att man med möda kunde hitta fram till Kvicksundshålet. Först efter en väntan i drygt två timmar vågade man ta sig igenom sundet och gick åter till segels så att man vid niotiden gick förbi Kungsör in i Arbo-

gåån. Vid midnatt kom man fram till "grafwen", dvs Hjälmare kanal.

Stilla i grafwen

Vid kanalens början fick man nu ligga still under söndagen och först vid sjutiden på måndagsmorgonen den 22 juni började man dra in farkosten i slussen. Vid elvatiden hade man nått fram till den fjärde slussen och vid tretiden passerades prinsessan Ulrikas sluss, men därefter blev man liggande på grund av motvind.

Klockan fyra på midsommar-aftnens morgon fortsatte färden genom kanalen och man passerade straxt slussarna Västmanland och Södermanland. Fortfarande hade man motvind, men efter mödosamt stakande passerade man Värhulta herrgård vid tolvtiden. Man kom nu in i den andra pålningen där man dock mötte fyra farkoster från Örebro, vilket gjorde att man fick ligga och vänta i nästan fem timmar på deras passerande. Därefter fortsatte man att staka sig vidare så att man vid sextiden nådde Notholmen där kanalen mynnar ut i Hjälmare. Här blev man dock liggandes hela aftonen och den påföljande midsommardagen i väntan på att ett stormoväder skulle passera.

Läcka kommer på farkosten

Under torsdagen den 25 juni avtog vinden, men man blev ändå stillaliggande i väntan på att vinden skulle vända. Först vid elvatiden på fredagsmorgonen hade vinden vänt till nordost och dimman skingrats så att man kunde gå till segels. Vid halv tolv styrde man kosan mot väster och tog sikte på Stora Mellösa kyrktorn. Vinden blev nu något hårdare och vid ungefär kvart över tolv "tycktes farkosten få en temmelig stöt. Jag trodde det varit på någon bank men båtsfolket nekade alla". Straxt därefter ropade dock kvinnorna framme i kabyssen att de hörde vatten "insqvala", men styrmannen kunde inte hitta någon anledning till detta. Snart märkte man dock att vattnet snabbt ökades vid pumpen. Klockan var nu ungefär halv ett på dagen och man befann sig mitt ute på Storchjälmare.

När man nu rusade till och satte igång pumpan gick pumpen till all olycka sönder ett flertal gånger. Under tiden man försökte laga den tvingades

Magister Anders Drake (1682–1744) ger i sin journal en detaljerad bild av resan till Örebro och det omfattande arbetet med att försöka torka de blöta arkivhandlingarna. Drake, som var prästson från Jämtland, lämnade sedan arkivvärlden och blev istället en framgångsrik statstjänsteman. Han blev slottsfogde i Stockholm 1722, underståthållare i Stockholm 1728 och slutligen president i kommerskollegiet 1741. Men redan 1720 blev han adlad och gick sedan under namnet Anders von Drake.

Drake verkar inte ha berättat om den viktiga lasten när han istället talade med landssekreteraren Harald Appelbom. Drake sökte därefter finna något lämpligt rum att kunna flytta kistorna till, men förgäves, varför han återvände till skeppet där han också valde att övernatta. På tisdagsmorgonen klockan sju gick han åter till staden där han vid niotiden äntligen i enrum fick träffa landshövdingen Salomon Cronhielm och kunde diskutera hur man skulle föra upp kistorna till slottet.

På kvällen återvände Drake till Skebäck där han lät föra upp ett par kistor till en tillsluten sjöbod för att där kunna öppna dem och se vilken skada arkivalierna hade tagit. Drakes farhågor besannades då bägge kistorna befanns vara av illa medfarna av vattnet. På kvällen kom också stadsvakten ned till skeppet och Drake kunde andas ute lite, men han beslutade sig ändå att ännu en natt stanna kvar ombord vid kistorna.

Även den andra dagen i Skebäck förblev de delvis vattendränkta kistorna i farkosten. Drake passade dock på att skriva en rapport om sakernas tillstånd till arkivsekreteraren Palm-skiöld i Stockholm.

Handlingarna till slottet

På torsdagsmorgonen den 2 juli hade Drake dock avtalat med slottsfogden Lars Kåhre om att få bese lämpliga rum att kunna föra upp kistorna till. Det visade sig dock att slottsskrivaren Roman var borta med nycklarna, varför inget blev av även denna dag. Nästföljande morgon vid femtiden lät Drake dock föra upp fem av de mest angelägna kistorna till hans eget förhyrda kvarter i staden. Vid femtiden besökte han arklisalen i slottet där landshövdingen förordnat att kistorna skulle föras, men det bedömdes ta en vecka att ställa i ordning salen.

På fredagsmorgonen hade landshövdingen beordrat att sex stycken av böndernas hållhästar och några av borgarnas hästar skulle komma ned till Skebäck för att frakta upp kistorna till staden. Men när bönderna fått höra att det var en så kallad kronskjuts hade de lämnat staden så endast borgarnas tre vagnar kom till skeppet. Trots ett ihållande regn lät man under

FOTO: RIKSARKIVET

Elias Palmskiöld (1667–1719) blev tidigt bekant med svenska riksarkivet då hans far Erik Runell (adlad 1681 med namnet Palmskiöld) var chef för rikets arkiv 1651–1686. Elias gick i faderns fotspår och började redan i unga år göra avskrifter av riksarkivets äldre handlingar. Tack vare detta har vi idag tillgång till en mängd handlingar som i original gick förlorade i slottsbranden 1697. Elias blev själv arkivsekreterare eller chef för rikets arkiv 1702. Hans omfattande privata samling om drygt 500 volymer förvaras sedan 1724 på Uppsala universitetsbibliotek.

dagen uppföra sex av de stora packkistorna till slottet och arklisalen.

Först på måndagsmorgonen kunde man förmå fler av borgarna att ansluta med vagnar vid Skebäck. Även denna dag föll ett starkt regn vilket ytterligare riskerade den dyrbara lasten, men vid femtiden var alla kistorna äntligen i säkerhet på slottet. Nu började dock det mödosamma arbetet med att lasta upp och försöka torka alla handlingar som i flera dagar legat våta i kistorna.

Arkivalier på tork

De våta arkivalierna lades ut på grått papper efter att de först avstrukits och avskrapats varefter de omlades med karduspapper. Provisoriska hyllor spikades ihop och snören spändes upp

där de våta handlingarna hängdes på tork. Bland annat befanns greve Dahlberghs ritningar till Sveciaverket vara "allt för våta til en stor del med möda kunde handteras".

På fredagskvällen den 10 juli kom arkivsekreteraren Palmskiöld och aktuarien Helin till Örebro. Dagen därpå fick de besöka landshövdingen och under dagen besåg man lämpliga rum i slottet där man kunde lägga upp de blöta handlingarna på tork. Kistorna var huvudsakligen placerade i arklisalen och kontributionskammaren men kungsrummen ansågs nu också lämpliga att sätta upp hyllor i. Snart kom även hyllor att sättas upp i drabantsalen, den nordöstra rundeln och senare även i det välvda räneriet.

Även den kungliga sängkammaren utrymdes där den våta kistan nummer sex straxt packades upp. Man kom också underfund med att man kunde lägga upp böckerna i kontributionskammarens höga fönster där ett "temmelig braf drag" kunde genomblåsa 30 böcker på en dag.

Böckerna skärs upp

Efter långt övervägande beslutade man även att skära upp en del av de värst drabbade inbundna böckerna, däribland ett flertal band ur Livonicasamlingen. Arbetet fortgick i flera veckor och ännu i början av augusti kan Drake berätta att tio stycken "desperat våta folianter af Livonica" sönderskars och utlades på tork, blad för blad. Allra värst drabbade verkar annars riksdagsbesluten på pergamment från 1664, 1668, 1678 och 1680 ha blivit, där undertecknarnas namn till stor del blivit utplånade.

Arkivsekreteraren Palmskiöld lämnade Örebro den 7 augusti, men under tiden i Örebro passade den historiskt intresserade Palmskiöld på att besöka Örebro kyrka där han avskrev texterna på epitafierna och den 25 juli besökte han tillsammans med aktuarien Helin det medeltida Göksholm.

Mot slutet av augusti började allt fler av de våta handlingarna bli torra igen och de kunde åter packas ned i kistorna, som placerades i kontributionskammaren, det välvda ränteriet och i tyghuset. Torsdagen den 27 augusti var allt klart och nedpackat i kistorna igen och Anders Drake förberedde sig för hemfärd till Stockholm. Ett problem kvarstod dock. Någon ansvarig person måste ta hand om nycklarna till kistorna, men då landshövdingen beslutat att det var slottsfogden Lars Kåhre som skulle ta emot nycklarna fick Anders Drake snällt vänta på att denne skulle återkomma till Örebro. Först på eftermiddagen den 1 september återkom slottsfogden till Örebro och Drake kunde visa honom runt i rummen och räkna kistorna. Därefter fick slottsfogden Kåhre överta nycklarna och i landshövdingens närvaro åtog han sig "all omsorg och åhuga" om kistorna.

Onsdagen den 2 september kunde Anders Drake ta avsked av Örebro. Denna gång gick dock färden över

land och redan klockan åtta på fredagskvällen var han framme i Stockholm.

Arkivet i säkerhet?

Var nu rikets arkiv i säkerhet på Örebro slott? Ja, visserligen var man här mitt i landet något säkrare från angrepp av fientliga trupper, men andra faror hotade istället. I själva verket befann sig "ryssen" redan i staden i form av en mängd ryska krigsfångar. I början av juli var nämligen nästan 150 ryska krigsfångar inkvarterade hos stadens borgare. Under hösten flyttades visserligen en del av fångarna till Askersund, men vid årets slut fanns ändå drygt 100 fångar kvar i Örebro.

En annan fara för arkivet var att Örebro slott var i ett mycket bristfälligt skick. Tornen var "utgamla" och spåntaken "helt förfallna". Om eld uppstod i dem kunna denna lätt spridas till resten av slottet. Skorstennarna i slottet hade dessutom länge stått oeldade och kunde vid användande lätt förorsaka en vådlig brand. Några pengar för att upprusta slottet fanns givetvis inte i dessa svåra tider. De enda medel som beviljades var till inköp av brandredskap, men medlen ankom inte förrän efter två års väntan. Som en extra säkerhetsåtgärd beslutade man 1715 att krut inte längre skulle få förvaras på slottet och att man ej längre skulle få idka bryggeri där.

Palmskiöld ångrar sig

Märkligt nog verkar arkivsekreteraren Palmskiöld ganska omgående ha ångrat sitt förslag om att föra rikets arkiv till Örebro slott. Redan den 25 november 1713 infann han sig nämligen i kanslikollegium och anhöll om arkivet inte "skulle föras hit tillbaka igen". Herrarna i kollegiet måste ha blivit mycket förvånade över denna anhållan, då Palmskiöld tidigare samma år i tre veckors tid pågat kanslipresidenten med sin begäran om arkivets flytt till Örebro. Kanslikollegiet beslutade också att arkivet tills vidare skulle bli kvar i Örebro och de skriver också att det skulle se underligt ut "om man nu skulle låta dem föras hit tillbaka, och dessutom så vore nu faran större än tillföre".

Aktuarien Helin åkte till Örebro i december 1713 varefter han under

tre månaders tid gick igenom arkivet. Han fann att arkivalierna var i gott skick och i gott behåll, men till sommaren 1714 reste arkivsekreteraren Palmskiöld själv till Örebro för att låta vädra handlingarna.

Riksarkivet kom att bli kvar ännu ett år i Örebro, men under 1715 kom arkivsekreteraren Palmskiöld i konflikt med den nye landshövdingen i Örebro, generalmajoren Clas Ekeblad. Denne ville nämligen flytta arkivalierna från det välvda ränteriet för att där istället kunna förvara kontributionsmedlen. Palmskiöld protesterade ivrigt mot detta då han menade att detta var slottets säkraste rum. Kanslikollegium gav Palmskiöld rätt och arkivalierna blev kvar i det välvda ränteriet, men kistorna i kontributionskammaren fick flyttas.

Arkivet skickas tillbaka

I december 1715 hade Karl XII slutligen återkommit till Sverige och han kunde nu mer än tidigare själv sätta sig in i sakernas tillstånd i riket. Flytten av riksarkivet 1713 hade kungen inte tillfrågats om, men den 10 februari 1716 befallde han från Ystad att kanslikollegiet vid första öppna vattnet skulle föra arkivet tillbaka till Stockholm. Befallningen verkställdes dock inte direkt. Sannolikt ansåg kanslikollegiet, och nu även arkivsekreteraren Palmskiöld, att det vore säkrare att ha kvar arkivet i Örebro då angreppsfaran i Stockholm nu egentligen var än värre än den varit 1713. Men i början av juni tillskrev man ändock landshövding Ekeblad i Örebro om att man skulle förbereda för en flytt av arkivet till Stockholm. Aktuarien Helin och en vaktmästare sändes också till Örebro för att ombesörja kistornas nedförande från slottet och ilastningen vid hamnen. Transporten gick alltså även denna gång sjöledes, men inga detaljer om den är kända varför man får förmoda att resan denna gång gick utan större missöden. Riksarkivets viktigaste arkivalier var i alla fall välbehållna tillbaka i Stockholm i början av juli 1716. Men än idag kan man bland riksarkivets arkivalier tydligt se spår av den vådliga arkivflytten sommaren 1713.

Håkan Henriksson

Arkiv för bättre hälsa

Affisch från början av 1950-talet som ingick i Sko- & läderbranchens fabrikant- och grossist-förenings reklamkampanj för att visa på lädrets många fördelar.

Det roligaste med arkivarieyrket är när man möter forskare och besökare som på ett eller annat sätt har glädje och nytta av det material vi förvarar hos oss. Det kan vara allt ifrån någon som undrar om vi har en bild på det hus de föddes i till forskare som hittar ett material som är till stor hjälp i deras forskning. Det är ju det som arkiven är till för, att vi skall ordna och strukturera materialet så att det blir tillgängligt för våra besökare.

I en annan artikel i denna tidning kunde ni läsa om hur viktiga arkiven varit för att kunna skriva boken om Klaessons möbler och hur författaren jämför arkiven med skattkistor.

Ett annat exempel på hur arkivmaterial kan användas och kan få stor

betydelse för svenskarnas folkhälsa hade vi glädjen att vara en del av under våren.

Fotforskning

I januari 2012 kontaktade Ulla Hellstrand Tang, ortopedingenjör och doktorand vid Sahlgrenska universitetssjukhuset i Göteborg, oss på ArkivCentrum och frågade om vi förvarade material från

Skoforskningsinstitutet. Det gjorde vi. Ett material som kom in 1998 och som ingen frågat efter eller tittat på sen dess. Materialet bestod till stor del av pärmar fyllda med anteckningar som gjorts i syfte att mäta fötter. Här skulle man kunna ställa sig frågan: –Varför skall vi spara flera hyllmeter med pärmar fyllda med fotmätningar? Jag låter Ullas projektbeskrivning svara:

Det finns värdefull forskning och mätdata om svenskarnas fötter, detta är en sägen som funnits runt oss ortopedingenjörer som arbetar med människor med problemfötter.

När Jacqueline Siegenthaler och jag, Ulla Hellstrand Tang, började samarbeta i ett projekt som rör fotens utseende hos patienter med diabetes visar det sig att sägen är mer än så, det är en sann saga. Att få tillgång till ett stort material med fötter som har uppmätts skulle vara ovärderligt som jämförelsematerial till fotmätningar som görs i pågående diabetesfotforskning. Det visar sig att Jacqueline för flera år sedan fått en gåva av Willy Krantz. Gåvan visar sig vara en rapport från Svenska Skoforskningsinstitutet (SFI) från 1950-talet. Rapporten beskriver fotens dimensioner hos svenska män, företrädesvis militärer, insamlat under 1940- och 1950-talet.

Nu börjar jakten. Var finns rådatan? Var finns dokumentationen? Var finns den fotmätningsskåpet som genialt användes vid mätningarna? Hur kunde denna storskaliga satsning på mätning av svenskars fötter finansieras och organiseras?

Eftersökningarna leder

från Willy Krantz till Kumla Skoindustrimuseum och vidare till ArkivCentrum i Örebro. I kontakter med ArkivCentrum under perioden januari 2012 till mars 2013 har intressant rådata upptäckts på arkivet i Örebro. Osorterat material visar att fot- och skoforskning var en nationell angelägenhet och Torbjörn Fälldin, Olof Palme och Kjell-Olof Feldt ses som författare till propositioner för nationella insatser för bra skor till Sveriges befolkning. Fotmätningsskåpet finns bevarat i ett antal exemplar på Kumla Skoindustrimuseum. Fortfarande söker vi pärmar med fotdata från mätningarna på män från 1940- och 1950-talet. Dessutom finns det uppgifter att all rådata stansades in på hålkort och denna skatt, hålkorten, letar forskarna fortfarande efter.

I kontakter med personer som var aktiva i SFI:s verksamhet bekräftas känslan av att forskningen ansetts som glömd historia och begravd. Nerpackad, begravd och glömd

för all framtid. Det är med glädje och entusiasm som mätprotokollen har funnit dagens ljus igen och återigen kan analyseras, värderas och användas till nytta för fotforskning av idag.

Med känsla och intresse får vi nu 2013 ta del av visionen från SFI:s era att Sveriges befolkning skulle ha tillgång till bra skor passande de olika typer av fötter som vi har. En vision som saknas i dagens Sverige, men som förhoppningsvis kan återuppstå.

Ulla Hellstrand Tang

Fotmätningsskåpet som användes vid fotmätningarna finns bevarat på Skoindustrimuseet i Kumla.

FOTO: ULLA HELLSTRAND TANG

Tusentals fötter

Förhoppningsvis kommer Ulla Hellstrand Tangs och Jacqueline Siegenthalers forskning att leda till att vi i framtiden kommer att kunna få skor som är bättre anpassade till våra fötter.

Materialet de tittat på omfattar 8 000 mätningar på mansfötter under 1940–1950-talet och närmare 2 000 mätningar på kvinnofötter under 1960–1970, samt 6 000 mätningar på barn. Rådata och vetenskapliga forskningsdokument finns samlade i arkivet och är mer eller mindre bearbetade.

Bergskraft Bergslagen

Ytterligare ett exempel på hur arkiv kan komma till nytta är Bergskraft

Bergslagen som gått igenom och digitaliserat ca 120 000 bergsbruksrelaterade historiska dokument, många av dem härifrån ArkivCentrum. Detta till stöd för framtida eventuell prospektering av mineralfyndigheter. Skulle det till följd av detta arbete etablera sig ett stort företag som börjar utvinna metaller i länet så kommer ju det generera åtskilliga arbetstillfällen i området. Förmodligen kommer detta även att skapa en hel del binäringar också.

Även om vi inte kan se ett direkt resultat så genererar denna typ av

arkivforskning ändå ett mervärde då resultaten av de undersökningar som gjorts nu även kan användas om 10, 30 eller 50 år. Bara vi bevarar resultaten i våra arkiv.

Det är ju det som är en del av poängen med arkiv, att det vi gör idag för att bevara historien ska våra barn kunna ha nytta och glädje av i framtiden precis som vi idag har nytta och glädje av allt det som nu finns bevarat i våra arkiv.

Andreas Jeppsson

En kvinna för sin hatt

Hanna och hennes systrar startade en hattfabrik i Örebro.

Ar 1898 startade Fröken Hanna Lindberg tillsammans med sina två systrar, Maria och Lisa, en strå- & filthattfabrik på Skolgatan i Örebro. Hanna hade tidigare tagit arbete som springflicka i olika modeaffärer i staden för att senare, år 1891, starta en egen modeaffär på Storgatan i Örebro. På våren 1898 åkte Hanna till Tyskland för att där försöka lära sig hur man tillverkar hattar. En firma i Dresden lovade att lära upp henne under förutsättning att hon av dem köpte de maskiner hon behövde för att starta sin egen tillverkning. Senare under 1898 levererades så en press och några symaskiner som skulle tas i bruk i en fastighet på Skolgatan 18 i Örebro. Pressen visade sig dock vara så stor att den inte gick att få in genom dörren, varpå en av väggarna var tvungen att rivas för att få maskinen på plats. Men väl på plats så kunde tillverkningen sätta igång.

Succéstart

Systrarna Lindbergs hatttillverkning gick så bra att man utökade antalet anställda från sex stycken sömmerskor vid starten till sextio år 1910. Lokalen hade snabbt blivit för liten och tillverkningen flyttades runt på ett par olika adresser i Örebro fram till år 1902 då man flyttade in i en egen uppförd fabriksbyggnad i hörnet av Skolgatan och Sofiagatan som senare kom att byggas ut både 1905 och 1928. År 1913 ombildades företaget till aktiebolag och disponent Levi Malm övertog ledningen.

Början till slutet

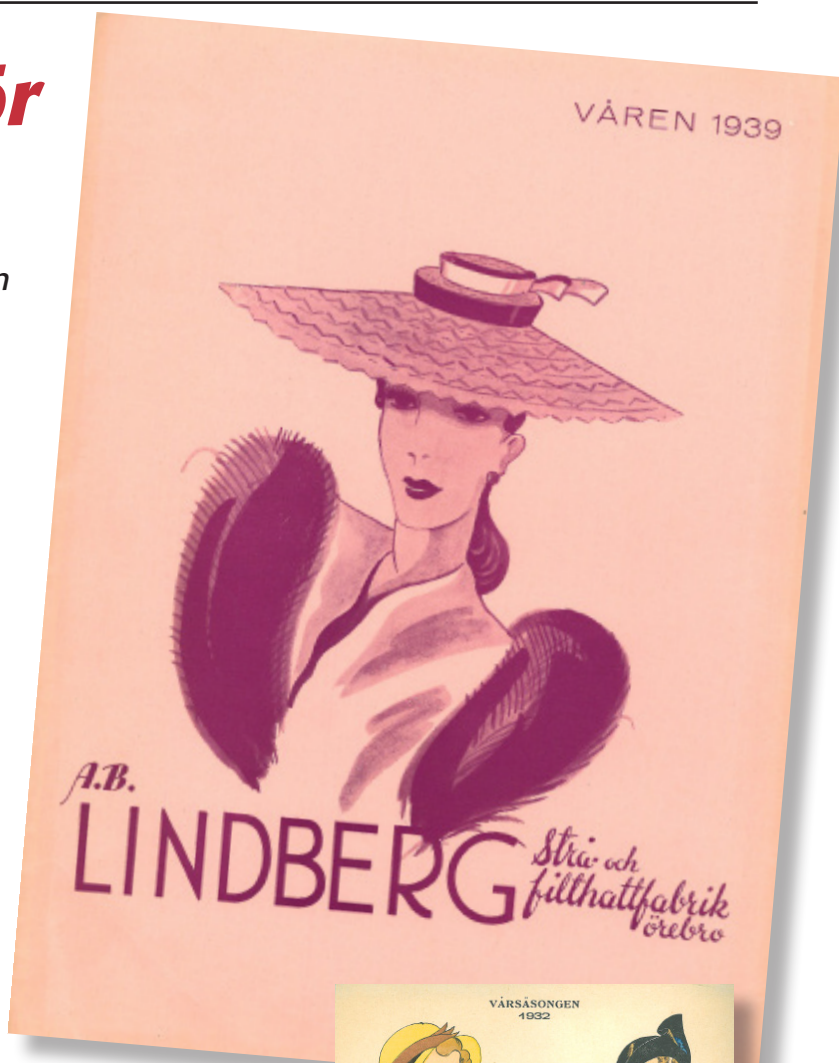
År 1951 sysselsatte företaget ca 110 personer och var under många år ett av de ledande i sin bransch i Sverige och hade avdelningskontor i såväl Stockholm som Malmö och Göteborg.

Ett par år in på 1970-talet så upphörde hattfabriken med sin verksamhet och ytterligare några år senare revs fabriksbyggnaden på Skolgatan. Företaget hade då haft problem med lönsamheten och var redan under mitten av 1960-talet nära att gå i konkurs.

Första kvinna

Grundaren Hanna Lindberg har förutom för sina kvaliteter som entreprenör också gått till historien som Örebros första kvinna i stadsfullmäktige. År 1910 blev hon invald för Frisinnade föreningen i Örebro.

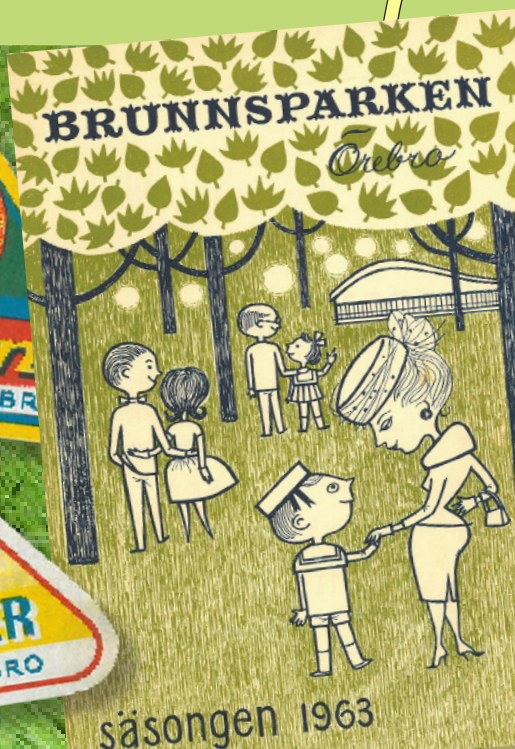
Andreas
Jeppsson

UR AB LINDBERGS STRÅ- OCH FILTHATTFABRIKS ARKIV

UR SÄLLSKAPET GAMLA ÖREBROS BILDARKIV

Sommarblock

*Ur arkivets
gömmor har vi
hittat lite material
på temat sommar.*

Fån Johnson Hill har vi letat fram lite svalkande läskedrycksetiketter samt en anvisning att man kan nå dem via telefon även under semestertiden.

Brunnsparken i Örebro kunde för femtio år sedan bjuda på storstilad underhållning. Vad sägs om Jerry Williams och The Violents (som beskrivs som förra årets pop-sensation), "Lill-Babs Club", Göingeflickorna samt cykelekvilibristerna Hans och Barbro.

Och vem skulle inte vilja ha med sig en så praktisk picknickväska som lanserades av Örebrokex fylld med alla möjliga sorters godsaker? Perfekt för bilfärden, båtturen, hushållet eller camping.

*Vi på ArkivCentrum
önskar alla läsare en
trevlig sommar!*

Signerat Axel Oxenstierna

Vid förtecknande av arkiv händer det ibland att man stöter på dokument som känns lite extra spännande.

Idetta dokument daterat 10 mars 1635 och författat i den tyska staden Worms kan man se rikskanslern Axel Oxenstiernas underskrift. Dokumentet som är skrivet på tyska handlar om Simon Simonsson där han omnämns som kammarråd i Mainz. Han deltog i Gustav II

Adolfs tyska fälttåg under 1630-talet först som fältproviantmästare, senare som fältkamrerare och kommissarie i Schwaben i södra Tyskland och slutligen som kamrerare vid hertig Berendz' armé. År 1639 återfinns Simon Simonsson i Krigskollegium där han senare erhöll titeln krigsråd.

Genom förvärven 1638 och 1645 blev han ägare till Skogaholms bruk i Svennevads socken. Sistnämnda år blev han adlad under namn Simon Rosenberg.

Carl Magnus Lindgren